

Finansierings- og fordelingsproblemer i lys af balanceproblemerne

Anders Ølgaard

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: For the period since 1973, some of the structural problems of the Danish economy are quantified at some detail. The balance of payments deficit is disaggregated into savings surpluses of the private and the government sector, and savings and investment in these sectors are discussed. Special attention is given to fixed investment in the private sector. Furthermore, the functional income distribution (wages and profits) is illustrated for the same period. On this background, some possible additional policy instruments are briefly discussed, especially the introduction of compulsory pension schemes in order to increase private savings.

Indledning

1. Det er kun alt for velkendt, at det balanceproblem i den danske økonomi, som det har været sværest at gøre noget ved, er betalingsbalanceproblemet. Det har – målt som underskuddet på betalingsbalancens løbende poster i procent af bruttonationalproduktet (BNP) – været overraskende stabilt. Definitionsmæssigt er betalingsbalanceunderskuddet som bekendt lig med forskellen mellem investering og opsparing, men mens forskellen mellem dem altså har været relativt konstant, gælder det ikke for de to størrelser, målt hver for sig. Endnu mere broget bliver billedet, når betalingsbalanceunderskuddet (den danske økonomis samlede opsparingsunderskud) opdeles i underskud/overskud for henholdsvis den private og offentlige sektor. Disse spørgsmål skal indledningsvis belyses kvantitativt.

På baggrund af, at spørgsmålet om kravene til erhvervsinvesteringerne spiller en central rolle i drøftelserne af strategier til forbedring af både betalingsbalance- og beskæftigelsessituationen, kan der være grund til også at give nogle kvantitative indikationer på dette område. De samlede faste bruttoinvesteringer består jo ikke blot af erhvervsinvesteringer.

2. Det har været en følge af den tilbageholdende lønpolitik, der har været ført i

Tabel 1. Opsparing og investering, pct. af BNP.

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
<i>Hele økonomien:</i>													
Opsparing	24	22	19	19	19	19	17	15	12	12	14	15	16
Investering	26	25	21	24	23	22	21	19	15	16	16	18	20
Opspar. overskud = Bet. bal. overskud	-2	-3	-2	-5	-4	-3	-5	-4	-3	-4	-2	-3	-4
<i>Privat sektor:</i>													
Opsparing	15	14	16	15	15	15	14	14	15	17	18	17	15
Investering	22	21	17	20	19	18	18	15	12	13	14	16	18
Opspar. overskud	-8	-7	-1	-6	-4	-3	-4	-1	3	4	4	1	-3
<i>Off. sektor:</i>													
Opsparing	10	8	3	4	4	4	3	1	-3	-5	-4	-2	1
Investering	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2
Opspar. overskud	6	4	-1	1	-	-	-1	-3	-6	-8	-6	-4	-1

Note: Tallene vedrører bruttoopsparing og bruttoinvestering (incl. lagre). De er beregnet på grundlag af nationalregnskabsstatistikens opdeling i privat og offentlig sektor. De enkelte tal er afrundet uafhængigt, hvorfor der kan være afvigelser i forbindelse med sammenlægninger.

1980'erne, at der er sket en ændring i den funktionelle indkomstfordeling, dvs. fordelingen mellem løn og profit. Også her kan et forsøg – og mere kan det ikke blive til – på en kvantificering være nyttig. Resultatet er, at der siden 1980 er sket en markant ændring til fordel for profitandelen på lønandelens bekostning.

På baggrund af disse talmæssige kortlægninger rejser der sig en række problemer af økonomisk-politisk – og også af, hvad man måske kunne betegne som: rent politisk – karakter. Høje – måske endda stigende – erhvervsinvesteringer samtidig med, at der sker en forbedring af betalingsbalancen, vil nødvendiggøre en forøget samlet opsparing. Hvorledes vil den kunne tilvejebringes – i den private eller i den offentlige sektor? Og hvis det er en øget privat opsparing, der skal være krumtappen, vil tanken om pensionsreformer da kunne bidrage til en løsning? Endelig er spørgsmålet – og her bevæger vi os ind i det politiske minefelt – om man fra lønmodtagerside vil kunne forstå – og være villig til at acceptere – at den funktionelle indkomstfordeling mere varigt stabiliseres på det nuværende niveau eller måske endda forskydes yderligere til ugunst for lønandelen. Vil tanker om en tvungen overskudsdeling her kunne være et bidrag til, at en sådan forståelse og accept kan tilvejebringes?

Om alle disse spørgsmål vil der afslutningsvis blive gjort nogle foreløbige bemærkninger som oplæg til yderligere debat.

Betalingsbalancen og opsparingsoverskuddene

3. I den øverste del af tabel 1 er vist betalingsbalanceunderskuddet, der som bekendt

Tabel 2. Bruttofaktorindkomsten, faste 1980-priser.

mia. kr.	1979	1982	1985
Offentlige tjenester	69.0	79.7	80.6
Øvrige erhverv	243.8	244.9	270.4
Ialt	312.8	324.6	351.0

har været relativt stabilt – i perioden siden 1973 svingende mellem 2 og 5 pct. af BNP. Stabiliteten gælder imidlertid ikke for de to størrelser, hvis difference pr. definition er lig med betalingsbalanceunderskuddet. Både den samlede investering og den samlede opsparing (begge målt brutto) har siden 1973 haft et u-formet forløb: et kraftigt fald frem til 1981, hvor bunden nås, og derefter en stigning, der dog endnu ikke har bragt tallene tilbage til 1973-niveauet.

Foretager man imidlertid en opdeling i den private og den offentlige sektors opsparingsoverskud/underskud, således som det er sket i den midterste og nederste del af tabel 1, fremgår det, at udviklingen har været endda meget forskellig for de to sektorer. Tallene for den *offentlige sektor* er vist de mest velkendte. Her har investeringerne været det stabile – omend vigende – element, mens opsparingen viser en markant forringelse fra en positiv opsparing på 10 pct. af BNP i 1973 til en negativ på 5 pct. i 1982. (Mærk, at tallene ikke kun omfatter statsfinanserne, men hele den offentlige sektor). Ændringerne i det offentlige opsparingsoverskud følger naturligvis stort set ændringerne i den offentlige opsparing. Kort fortalt afspejler faldet i den offentlige opsparing fra 1973 til 1982 dels automatikken under en periode med stigende ledighed (lavere skatteprovenuue ved uændrede satser samt større offentlige sociale transfereringsudgifter m.v.), dels det forhold, at det offentliges køb af tjenester steg drastisk. Antallet af offentligt ansatte voksede fra ca. 500.000 i 1973 til knap 750.000 i 1982. I de følgende år stabiliseredes antallet af offentligt ansatte, samtidig med at det lykkedes at få gang i den private sektor. At der virkelig var tale om et skift er illustreret i tabel 2, der angiver tal for bruttofaktorindkomsten (BFI) i 1979, 1982 og 1985 i faste 1980 priser.

4. Vender vi os endelig til den *private sektor*, er det til en afveksling opsparingen, som viser det mest stabile forløb, dog med en undtagelse i de seneste år, som vil blive nærmere kommenteret nedenfor. Derimod sker der et markant fald i investeringerne fra 22 pct. af BNP i 1973 til 12 pct. i 1981, hvorefter de atter stiger til 18 pct. i 1985. Tilbage på 1973 niveauet er de altså endnu ikke kommet. Når det traditionelle opsparingsunderskud i den private sektor i årene 1981–1982 forvandlede til et opsparingsoverskud på 3–4 pct. af BNP, skyldtes det altså ikke en markant opsparingsstigning, men derimod i første række at de private investeringer var abnormt lave.

Tabel 3. Investeringer, pct. af BNP.

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Nettoinvesteringer	19	17	13	16	15	13	13	10	6	7	7	9	11
Forbrug realkap.	7	8	8	8	8	8	8	9	9	9	9	9	9
Bruttoinvesteringer	26	25	21	24	23	22	21	19	15	16	16	18	20
heraf lagre	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
Faste bruttoinvest.	25	24	21	23	22	22	21	19	16	16	16	17	19
heraf offentlige	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2
boligbyggeri	10	8	7	7	7	6	6	5	4	4	4	5	5
erhvervsinv.	11	12	11	12	12	12	11	10	9	10	10	11	12

Note: »Offentlige investeringer« er hentet fra konto for den offentlige sektor. »Boligbyggeri« omfatter det samlede boligbyggeri. »Erhvervsinvesteringer« er beregnet residualt.

Investeringernes sammensætning

5. Hvis man – som ovenfor – anskuer investeringsproblemet som et spørgsmål om at skabe øget kapacitet i de dele af økonomien, som skal bidrage til at »producere os ud af krisen«, er det selvsagt ikke ligegyldigt, på hvilke områder investeringerne sker. I tabel 3 er bruttoinvesteringerne iflg. tabel 1 betragtet noget nærmere, tallene genfindes i tabel 3's tredje række.

Tabellen illustrerer, at tilvæksten i kapitalapparatet er væsentligt lavere end bruttoinvesteringerne som følge af »forbrug af realkapital« (afskrivninger). Man kan måske nok have sine tvivl om tallenes kvalitet, men det er alligevel bemærkelsesværdigt, at forbrug af realkapital i årene 1981–83 udgjorde langt over halvdelen af de samlede bruttoinvesteringer – og nettoinvesteringerne altså tilsvarende under halvdelen.

Mere interessant er det dog at observere, at *erhvervsinvesteringerne*, defineret som de samlede faste investeringer med fradrag dels af de offentlige (jvf. tabel 1), dels af boligbyggeriet, viser væsentlig mindre udsving end de samlede faste bruttoinvesteringer. I hvert fald hvis man ser bort fra årene 1980–83 har erhvervsinvesteringerne stort set været stabile på et niveau svarende til 11–12 pct. af BNP. I forbifarten kan det nævnes, at disse tal stort set svarer til dem, man finder i Finansredøgørelse 86, december 1985, figur 6 p. 51. Men af denne figur fremgår det rigtignok også, at de tilsvarende tal for erhvervsinvesteringerne i 1960'ernes første halvdel var helt oppe på 14–15 pct., samt at budgetdepartementet regner med, at erhvervsinvesteringerne i de kommende år vil udgøre 13–14 pct. af BNP, altså et noget højere niveau end det nuværende.

6. I tilslutning hertil kan der være grund til kort at se på erhvervsinvesteringernes sammensætning, når man lægger den ovenfor anvendte definition til grund. Desværre foreligger tallene kun til og med 1983, jvf. tabel 4, og bl.a. derfor bliver kommentarerne

Tabel 4. Erhvervsinvesteringernes fordeling.

	1973	1975	1977	1979	1981	1983
I alt mia. kr., 1980-priser	38.4	34.2	41.8	41.6	31.5	38.4
I alt mia. kr., årets priser	19.7	23.0	33.1	37.5	35.2	50.3
<i>Procentvis fordeling (årets priser):</i>						
Landbrug m.v.	16	17	17	20	11	10
Industri m.v.	25	24	21	22	25	20
Markedsmæssige tjenester	47	46	50	45	44	44
Erhvervsbyggeri, anlæg m.v.	5	5	5	5	5	4
El, gas og varme	7	7	6	7	11	13
Råstofudvinding	-	1	1	1	4	9
Ialt	100	100	100	100	100	100

ganske summariske. Som det fremgår af tabellen, fik man i 1980'ernes første del stigende investeringer i forbindelse med el, olie og gas m.v., mens landbrugets investeringer i denne periode til gengæld var små. Desuden falder det i øjnene, at investeringerne inden for »markedsmæssige tjenester« (excl. boligbyggeri) beløber sig til op mod halvdelen af de samlede erhvervsinvesteringer. Tilbage til industrien bliver der således kun 20-25 pct. af disse.

Finansierings- og opsparingsproblemerne

7. Vender vi efter denne afstikker tilbage til tabel 1, så følger det pr. definition, at hvis en sektor har et opsparingsunderskud, så foreligger der er finansieringsproblem. Mens økonomerne kan skændes om definitionen af opsparing og investering, så udgør forskellen mellem de to begreber noget særdeles håndfast og jordnært, nemlig en fordringserhvervelse på eller en gældsforøgelse til den øvrige verden. Der kan eksempelvis være grund til at minde om de nu tilsyneladende næsten glemte, endeløse debatter om virkningen af det offentliges opsparingsunderskud på den private sektors efterspørgsel, den såkaldte crowding-out debat, der jo især udspandt sig i 1981-83. Dette problem eksisterer altså ikke længere og kan dermed ikke give anledning til bekymring. Staten er ikke længere nødt til at sælge statsobligationer for at finansiere sit underskud - for den er sluppet af med underskuddet.

8. Et andet problem skal kun lige omtales kort, selv om det egentlig fortjener en nøjere analyse. Det kommer klart frem, når man samtidig har tabel 3 i erindring. Som det fremgik, har de offentlige investeringer været faldende, og samtidig - og væsentligere - er boliginvesteringerne faldet fra det ekstremt høje niveau på 10 pct. af BNP i 1973 til kun 4-5 pct. i 1980'ernes første halvdel. Der er næppe tvivl om, at der her er tale om

en permanent investeringsnedgang. Basalt efterspørger man jo som bekendt ikke ny-byggeri, men boliger, og med den nuværende boligmasses størrelse skal man næppe vente en tilbagevenden til 1970'ernes niveau for boliginvesteringer, fordi den eksisterende boligmasse vil dække en øget andel af boligefterspørgselen. Umiddelbart vil det derfor være nærliggende at drage den konklusion, at med et givet niveau for opsparingen og for de samlede faste bruttoinvesteringer vil der »være plads til« at finansiere øgede erhvervsinvesteringer sammenlignet med situationen i 1970'erne, fordi boliginvesteringerne og de offentlige investeringer nu befinder sig på et lavere niveau end dengang.

Dette ræsonnement må imidlertid gås efter i sømmene, før det uden videre kan godtages, for spørgsmålet er jo, om det ikke vil påvirke den samlede private opsparing i nedadgående retning, at udbuddet af boliger i stigende grad kommer fra den eksisterende boligmasse. Antag, at nystiftede familier efterspørger boliger (og dermed samtidig umiddelbart gældsætter sig) som hidtil. Hvis denne efterspørgsel i stigende grad modsvares af udbud fra den eksisterende boligmasse, vil sælgerne af disse boliger jo (planlagt eller uplanlagt) få salgssummerne til disposition. Vil dette forhold i sig selv påvirke størrelsen af sælgerens (og/eller deres arvingers) opsparing, set over en længere årrække, i nedadgående retning, således at der alligevel ikke »bliver plads til« så mange flere erhvervsinvesteringer? Jeg ved det ikke, men spørgsmålet fortjener egentlig, at nogen tænker nærmere over det. Skulle resultatet blive, at det umiddelbare ræsonnement holder, ville det jo være velkomment, for så ville det indebære en lettelse af det opsparingsproblem, som en løsning af såvel beskæftigelsesproblemet som investeringsproblemet nødvendigvis vil rejse.

9. Vender vi hermed for sidste gang tilbage til tabel 1, fremgår det, at en del af den seneste tids finansieringsproblemer hænger sammen med, at den private opsparing fra 1983 til 1985 faldt fra 18 til 15 pct. af BNP, altså en udvikling i direkte modstrid med, hvad der er påkrævet. Det er på denne baggrund, at man må rejse det spørgsmål, om en strategi for løsning af balanceproblemerne skal baseres på en forøgelse af den private eller den offentlige opsparing.

Historisk er der – som det også fremgår af tabel 1 – ingen tvivl om, at der normalt har været et betydeligt opsparingsunderskud i den private sektor, som så i nogen grad er blevet opvejet af et opsparingsoverskud i den offentlige. På denne baggrund er det ikke noget tilfælde, at regeringens målsætning om balance på statsfinanserne blev nået, før der er blevet skabt ligevægt på betalingsbalancen. Man har svært ved – med de påkrævede investeringer – at forestille sig et privat opsparingsoverskud, og kan dette ikke opnås, må der jo være overskud på de offentlige finanser, for at der kan blive betalingsbalanceligevægt.

Tabel 5. Funktionel indkomstfordeling, pct. af NFI.

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
BFI	109	110	110	110	111	111	111	112	112	112	112	112	112
- forbrug realkap.	9	10	10	10	11	11	11	12	12	12	12	12	12
NFI	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- lønninger m.v.	67	71	72	71	72	72	73	75	75	73	72	71	71
Nettorestindk.	33	29	28	29	28	28	27	25	25	27	28	29	29
- bereg. arb.vederlag selvstændige	18	18	18	17	17	16	16	15	15	14	14	14	13
Profit	15	12	11	12	11	11	11	10	10	12	14	15	15
Lønsum	85	88	89	88	89	89	89	90	90	88	86	85	85

Note: »Beregnet arbejdsvederlag til selvstændige« er udelukkende beregnet på basis af nationalregnskabsstatistikken. Antal selvstændige er fundet som antal beskæftigede minus antal lønmodtagere. Arbejdsvederlag pr. selvstændig er beregnet som NFI pr. beskæftiget.

Nogen vil måske her spørge, hvordan en gammel keynesianer som jeg kan bevæge mig så dybt ind i spørgsmålet om det betimelige i at forøge den private opsparing uden at være opmærksom på, at resultatet heraf via et lavere privat forbrug meget vel kan blive en lavere produktion og dermed større ledighed. Uden at kaste mig ud i et større teoretisk skoleridt kan det derfor være værd at fremhæve, at vi jo drøfter forholdene i en lille, åben økonomi. Og skal såvel beskæftigelses- som betalingsbalanceproblemerne løses i en sådan økonomi, må konkurrenceevnen være i orden. Dette indebærer, at en svigtende indenlandsk efterspørgsel ret omgående vil blive erstattet af øget efterspørgsel fra udlandet, hvad der således både bidrager til at forbedre betalingsbalancen og til at forhindre, at ledighedsproblemet forværres.

Den funktionelle indkomstfordeling

10. Et sidste udgangspunkt for at drøfte de i slutningen af indledningen rejste spørgsmål er en beskrivelse af udviklingen i den økonomiske fordeling, idet omtalen vil blive begrænset til den samlede funktionelle indkomstfordeling, jfr. tabel 5.

Den samlede indkomst er her defineret som nettofaktorindkomsten (NFI), idet det – til trods for Danmarks Statistiks traditionelle præsentation af tallene, især i tiårs-oversigterne – næppe kan have nogen mening at tage udgangspunkt i bruttofaktorindkomsten, idet dette jo vil implicere, at forbrug af realkapital er en indkomstart. (Direkte absurd bliver det, når man som budgetdepartementet i Finansredogørelse 1984 og 1985, december 1984, i figur 5 p. 50 viser *nettorestindkomsternes* andel af *bruttofaktorindkomsten*).

Som bekendt består det første skridt m.h.t. at nå frem til den funktionelle indkomst-

fordeling i, at man fra (netto)faktorindkomsten fradrager udbetalt løn m.v. Herved får man bestemt nettoestindkomsten. Men begrebsmæssigt adskiller denne sig fra profitterne derved, at de selvstændiges beregnede arbejdsvederlag indgår i restindkomsten og må fradrages heri, før man når frem til profitterne. Da antallet af selvstændige har været fortsat faldende, bliver denne korrektion af stadigt mindre kvantitativ betydning over tiden. I tabel 5 er den anvendte metode ved skønnet over det beregnede arbejdsvederlag til selvstændige beskrevet i noten til tabellen, og resultatet er altså, at det beregnede arbejdsvederlag til selvstændige falder fra 18 pct. af NFI i 1973 til 13 pct. i 1985. Der kan være grund til at understrege, at enhver beregning af denne type ifølge sagens natur vil være særdeles usikker.

Der kan desuden argumenteres for mange andre muligheder for at forbedre præsentationen, eksempelvis ved at begrænse beregningerne til NFI i den private sektor, men alt dette vil vi lade ligge.

Derimod kan der være grund til at understrege, at den funktionelle indkomstfordeling iflg. tabel 5 jo ikke illustrerer indkomstfordelingen mellem selvstændige og lønmodtagere. Dels må spørgsmålet om de selvstændiges arbejdsindsats altså inddrages i billedet, men svarende hertil må man også være opmærksom på, at i det omfang lønmodtagerne i kraft af deres opsparing i form af fordringserhvervelse – direkte eller evt. via indskud i pensionsordninger m.v. – finansierer erhvervslivet (svarende til, at denne sektor finansierer sine reale aktiver ved fremmedkapital), får lønmodtagerne jo i virkeligheden »del i profitten«.

Det er alle disse forhold, og flere til, man må have i baghovedet, når man ser på tallene i tabel 5.

11. Som det fremgår af tabellen, har profitandelen haft det samme u-formede forløb, som også fandtes i en række af tidsserierne i tabel 1 og 3. I 1973 var profitandelen 15 pct., i 1980 og 81 var den nået ned på 10 pct. for så i 1984 og 85 at være vendt tilbage til 1973-niveauet. Nu kan der argumenteres for, at profitterne – netop som element i en *restindkomst* – vil udvise kortsigtssvingninger, herunder være høje under fuld kapacitetsudnyttelse (1973) og være lave under stagnerende, eller måske endda faldende afsætning (1980 og 81). Men rent bortset fra de begrebsmæssige forbehold, der ovenfor blev nævnt i forbindelse med figuren i Finansredegørelse 1984 og 1985, kan det være værd at notere, at man her i de på figuren anførte fremregninger til og med 1988 regner med en yderligere stigning i profitandelen fra 1984 og frem til 1988.

12. Det vil føre for vidt at komme ind på de problemer, der knytter sig til spørgsmålet om den private investeringsefterspørgsels determinanter. Selvsagt drejer det sig her om forventninger, hvadenten de vedrører afsætningsmulighederne eller omkostningsfor-

holdene (konkurrenceevnen). Hvis man imidlertid – i overensstemmelse med Finansregørelse 1984 og 1985 – når frem til, at en fremtidig ekspansion, der både løser beskæftigelses- og betalingsbalanceproblemerne – eller i hvert fald bidrager til at gøre dem kvantitativt mindre – forudsætter, at den funktionelle indkomstfordeling vil forblive på 1984–85 niveauet eller måske endda ændres yderligere til fordel for profitandelen, så opstår unægtelig det politiske spørgsmål, om der kan skabes generel accept af en sådan udvikling.

13. Anskuer man problemerne så firkantet, som det hidtil er gjort, er hovedspørgsmålene derfor dels, hvad der kan gøres ved opsparingsproblemet, dels hvorvidt de netop nævnte fordelingsmæssige problemer kan gøre politiske initiativer påkrævede. Herom skal der afslutningsvis gøres nogle få bemærkninger som oplæg til yderligere debat.

Pensionsreformer

14. En af grundene til, at ideen om fuld grundskyld aldrig slog igennem herhjemme var, at det ikke lykkedes at forklare, om »det var noget, man skulle ha', eller noget man skulle betale«. Tilsvarende problemer melder sig i forbindelse med spørgsmålet om virkningerne af pensionsreformer. Naturligvis drejer det sig om noget, den enkelte skal ha' – nemlig som udbetalinger fra ordningen, når pensionsalder indtræder – men det drejer sig samtidig om noget, der skal betales. Uanset om bidragene formelt udredes af lønmodtager eller arbejdsgiver, repræsenterer bidragene forskellen mellem, hvad lønmodtageren får udbetalt (før skat), og lønomkostningen set fra arbejdsgiverens synspunkt. Introduktion af pensionsbidrag repræsenterer dermed en form for lønstigning, og det indebærer naturligvis, at andre lønstigningselementer i givet fald må justeres tilsvarende nedad. I den forstand er der helt klart tale om noget, lønmodtageren (også) skal betale. Og det er på den baggrund, at man efter min mening må hilse LO's oplæg velkommen, bl.a. fordi det – såvidt jeg kan se – bygger på denne erkendelse.

15. Når det haster med at få en afklaring på spørgsmålet om pensionsreform, hænger det også sammen med andre forhold. Et er, at det gennem de senere årtier har måttet stå den enkelte borger mere og mere uklart, i hvilket omfang han eller hun kunne forvente at få sin alderdom betrygget gennem en folkepension, fastsat af folketinget. En sådan usikkerhed gør det ikke lettere for den enkelte at vælge sin egen optimale opsparringsprofil over den pågældendes forventede restlevetid.

Her må det også erindres, at en stadigt stigende andel af befolkningen foretager en sådan opsparring på anden vis, ikke blot gennem etablering af supplerende pensionsordninger, men også gennem stigende friværdier i egen bolig etc.

Hvad der imidlertid gør problemet særlig kompliceret er, at forskellige lønmodtagergrupper ikke mindst gennem de seneste årtier er blevet forskelligt stillet. Her kan specielt nævnes de obligatoriske pensionsordninger, der er blevet oprettet på en række funktionærømråder. Skal LO's medlemmer i løbet af en ikke alt for lang årrække nå frem til samme vilkår, kan en pensionsreform på dette område ikke komme hurtigt nok. Og samtidig vil den kunne bidrage til den forøgelse af den private opsparing, som der så ofte er peget på i det foregående.

Overskudsdeling?

16. Forslagene om en tvungen overskudsdeling, hvor en del af overskuddet bliver stående i den pågældende virksomhed, men således at den repræsenterer en særlig form for egenkapital, hvor den dertil knyttede stemmeret udøves af de til enhver tid ansatte på den pågældende virksomhed, har som bekendt haft en noget omtumlet skæbne i den danske debat. Jeg tror også, at jeg kender de fleste af argumenterne imod den. Dem skal jeg ikke komme ind på. Blot vil jeg gøre den afsluttende bemærkning, at hvis en sådan ordning skal bidrage til, at der – også blandt lønmodtagere – kan skabes accept af en fortsættelse af den udvikling i indkomstfordelingen, som ovenfor blev beskrevet, så skal man ikke allerede på forhånd afskrive den som en løsningsmulighed. Der er jo mange mulige varianter, man kan vælge imellem, hvis man vil finde et kompromis og dermed bidrage til at løse det politiske problem, som fordelingsproblemet især repræsenterer. I hvert fald må de, der på forhånd helt afviser at beskæftige sig med sådanne løsningsmuligheder, gøre sig klart, at de i så fald må have et bud på, hvad alternativet er.